

הוא היה בשבילי הכל!

איש גדול הלך לבית עולמו,
עשתונותיו, מעייניו וכליותיו
היו לזולת, וה' עמו בכל דרכיו,
משכיל לנווט בין קהלים,
אנשים ורגשות, מקדש ה'
בהליכותיו • שרטוט קוים
רוטט אחר דמותו של איש
מסירות הנפש, הרב אברהם
ישעיהו הבר זצ"ל, שנפטר
בהיותו בשיא פריחתו,
והותיר חלל עמוק אצל מאות
ואלפים - שהכירוהו וכאלו
שלא ראוהו מעודם

| ק. בן אהרן |

הימים קשים הם לנו, כשהעולם כולו חל ורועד ומתמודד מול נגיף קטלני. אי שם, בטבת ובשבט, נשמעה הקורונה איזשהו סיפור רחוק מהעין רחוק מהלב, המצוי בסין המרוחקת, אלא שמהר מאוד הלך הנגיף וקרב.

קרב עד כדי צביטת הלבב, כאשר הציבור היהודי בעולם הקריב מקרבן קרבנות נכבדים, וכל נפטר כעולה תמימה שראוי שיוכרו עליו: הרי, בכו להולך. משפחות שבורות, יתומים, אלמנות ועוללים.

הימים שלפני הנגיף שונים בתכלית מהימים שאחרי. וכשנתעורר לחיים השיגורתיים, שיבואו בסיעתא דשמיא עוד מעט — נגלה עולם חדש לגמרי. עולם חסר חיות. עולם דומע, כאוב, כזה שיגון רב נאצר בו. נעדרות ממנו כמה וכמה דמויות הוד קורנות ונושאות חן.

בינות לכאב האישי של משפחות שאיבדו את יקיריהן, וכל אחת מהן זו טרגדיה איומה — במערכה הזו נגדעו והותירו אחריהם חלל אנשים שהיו חוד החנית, שהיוו מגדלור עבור הכלל, בקהילותיהם ובפועלם.

יש את הרב ישעיהו הבר, זכר צדיק לברכה. קרבן הציבור.

היהודי הצדיק שמרבית הקהילות היהודיות בעולם נעזרו בו. אין מי שלא התוודע לפעילותו הברוכה להצלת נפשות. "הרב הבר" שמסר נפשו בחייו עבור כלל ישראל — ואף מחוצה לו.

הוא התמסר לכל אדם באשר הוא אדם — ובאפשרותו להיות עבורו לעזר.

לבסוף, הכריע אותו הנגיף המשתולל, ובו סיים את חייו כשהוא עטור תהילה ושם טוב.

תורתך שעשועי

ירא שמים מרבים היה הרב. איש תורני מובהק הוא. יודע ספר, תלמיד חכם, למדן, מרביץ תורה לנערי הצאן. התורה היוותה אצלו חלק בלתי נפרד מסדר יומו. דבר התורה היה אצלו נר וראש לכל מעשה. השילוב הזה הגיע אצלו למעשה בהליכותיו, בהוראותיו, בפועלו. כיהן כר"מ מובהק בשיבה, ואף בשנות סבלו לא ויתר על שהותו בהיכל התורה. אף אחר טיפול דיאלוזה מתיש, בא ללמוד וללמד בשיבה.

גם משכבר נודע היה בשערים, והיה אור לרבים — על זמנו עם הבחורים ביישיבה, לא ויתר. פנינו אל הרב חנוך גבירה, מחבר סדרת הספרים הנודעת "שיעורים באגדות חז"ל", שהיה ממקורביו של הרב הבר, אותו ביקשנו לשרטט קיום לדמותו. וכה הוא קובע:

"הנביא ירמיהו מקונן: 'על מה אבדה הארץ? (ירמיהו ט,יא), והקב"ה משיב לו: 'על שלא ברכו בתורה תחילה' (ב"מ פה,ב). לא נחזור על הטעות של העושים כן, ובפתח הדברים נציין שהרב היה גדול בתורה, מגיד שיעור ביישיבה לתלמידים מצוינים, שאהבו לשמוע אותו ולהחכים. בקי, ידען ועמקן". הרב גבירה מוסיף בדוק של אירוניה "אך מכיון שלא על הפן החשוב הזה נתבקשנו לדבר, על כן נצטרך לספר גם על דברים נוספים שהוא עשה, יותר יוצרי הד ואהדה".

בהיותו יהודים שההד והאהדה שלנו נכספים אל קול התורה הנשמע והנעשה, בחרנו להתחיל בעצמו הטובה, בסדר הזה.

מכריו יודעים כי מסר את מרצו עבור תלמוד התורה בו לימד בשעתו, וכר"מ אחראי התאמץ מעל לכל להתאים עצמו עבור זמני הלימוד בהיכל הישיבה והקפיד על השהות בה. ביישיבה, שבה בחורים מצוינים שעולמם הוא לימוד התורה — לא הרגיש שיושב כאן איש ציבור שמתעסק עם העולם הגדול. מהותו אמרה תורה, גופו נשם תורה, ואמרו נטפו תורה.

מכל משמר הקפיד על היותו חלק מהווייתם של בני הישיבה. לפניהם עמד רב ומורה דרך נערץ, שהטיב להגדיר עבור שומעי לקחו את הלימוד בעיון ובעומק, דברי הגמרא, הראשונים והאחרונים נטבלו במתק שפתיו. זה כל האדם. הוא אהוב את זה, וחי בהם כמלוא המובן, כי ממנה תוצאות חיים. הבחורים החזירו לו אהבה עזה. היה להם למורה בהליכותיו לא פחות מאשר בתורתו, מסביר פנים בתורה, מאיר נתיבים אישיים גם כן ונכנס עם כל אחד לפרטי פרטים על מנת להקל עליו ולפתוח עבורו שערי ברכה.

פועל ה' — למענהו

ביצד, אפוא, התגלגל הרב שכוין עסוק בתורה — דהיות חובק עולם חומרי, לא־חומרי — כאן נכנס סיפורו האישי, שהיה לבסוף לנחלת עם ישראל. את הסיפור שמעו ממנו לא אחת. וכשהיה מספר אותו, היה נרגש ונרעש — כאילו ההתרשמות אל מול עיניו, כאן ועכשיו.

הרב ישעיהו לקה במחלת הכליות ובעקבותיה נזקק לטיפול ריאליזה. יחד איתו עשה ריאליזה בחור צעיר, נער כבן 19. הוא ראהו וכאבו נגע לעומק לבו הדחום, שעולמו של הצעיר נע בין כתלי ביתו לבין כתלי בית החולים. הוא הבטיח לבחור שיעשה בשבילו הכל למצוא עבורו תורם כליה. איזו אמונה! הרב בעצמו היה נתון באותה בעיה, אך לא צערו נגע לו.

אמר ועושה — החל לחקור ולפשפש, עד שנמצא יהודי טוב לב, שהסכים לתרום את כליותו לצעיר. אלא שלהיותם, בעוד תהליך התרומה נכנס להילוך גבוה של בדיקות וכל כיצא בזה — גופו של הבחור לא עמד במעמסה, ונפטר. לבחור הזה, ששמו פנחס, שמורה זכות הראשונים. בהשראתו קם והיה מפעל החיים, "מתנת חיים". בשל הסיפור הזה, תהה הרב הבר: האמנם גורלם של מטופלי הריאליזה תורץ? האם תחת כרעי המכונה — מסתיימים חייהם?

כמוזה הרב הבר ויצא להשתלה מוצלחת בס"ד, עם התאוששותו, החל לפעול במשנה מרץ לקראת החלום והחזון, שגיבש בינתיים — ואשר שיכורו, מוכר לכולנו.

■ בשנת תשע"ז התקבל בישראל "חוק השתלת איברים". ראשיתו החל ח"כ הרב אברהם רביץ ז"ל, ומשנפטר המשיכו אחרים לבהוש בחוק, שהתקבל בשונה בכמה היבטים, מזה שחשב עליו הרב רביץ, חולה כליות בעצמו. בין שורותיו של החוק, נתקנו התקנות האסורות על השתלת כליה בדרכים שהיו מקובלות. היציאה לכל מקום שאינו עומד בקריטריונים בישראל, נאסר לצורך השתלת איברים.

אלא שיוצרי החוק הותירו פתח מעניין: עד אז רק כן משפחה מדרגה קרובה וזאי היה לתרום ליקיריו; מעתה, כל החפץ בכך מהתגברות לתרומת איברים כשהוא חי, לכל אדם אחר, וזאי לעשות זאת. היתה זו בשרות הזויה. מי יחשוב על כזה דבר? דומה שוהיה משאלת לב בלתי אפשרית —

שנכתב רק כדי לא להשאיר את הנייר חלק.

אם נבטל לאחר, אל מה שהתחולל כאן לפני כן, הרי שרחשו מתחת לפני השטח השתלות מן החי, זאת אומרת, אנשים שילמו לאחרים עבור הכליה — ובתמורה הם נעשו לצורך הענין 'בני משפחה'...

והוא סחר באיברים, שמפני קם והיה החוק. אז מיהו הפתי שיבוא ויסיכם לתרום, סתם כך, כליה לאדם זה?

אלא שהרב הבר הביא את הבשורה הגדולה ביותר בהיסטוריה הכלל עולמית של המאה: התרומה האלטרואיט-ית. תרומת כליה בהתנדבות! מאכן ואילך, הכל היסטוריה. כי אם ה' זימן לידו להיות מושתל, ולהכיר את הצד האפל של מטופלי הריאליזה, הוא חב לו את כל-כולו. חב לו, ולעמו — ויצא האיש לדרך.

בשיעור אצל הרב זילברשטיין. נראה עוד: הרב יעקב הורווצ'יק, יו"ר 'מאמינים בדרך'

דיאליזה, מהי?

בקצרה על הנושא 'מחלת כליה' אצל מטופל הדיאליזה. תפקיד הכליות בגופנו לסנן רעלים, ולמי שכליותיו אינן מתפקדות — נוצר שיבוש מערכות הנושקות כולן לתפקודן. את הצורך בתחליף, ממלאת הדיאליזה, שמנקה את הרעלים, וכן תרופות שונות לגופו של ענין.

לא עלינו, בעבר אנשים לא החזיקו מעמד — עד שהמצאו כחסידי שמים את הדיאליזה. אף שהיא השתכללה עם השנים, הסבל נותר — כאשר ההסבר הפשוט לקושי בטיפול. ההשתלות הן פתרון לכך, אולם, מטעב הדברים, תחום השתלות הכליה עשוי לגרום בעקבותיו שאלות הלכתיות. הרב הבר, לא חסך מאמץ כדי להגיע לחקר ההלכה בכל נקודה ובכל פרט.

ראשית דרכו במפעל חייו, היתה הכוונתו הסדורה של רבו ומורו — הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל, ממנו לא זע ועל פיו ישק דבר. משם ואילך, הלך וקיבל ברכתם ועידודם של רבנים גדולים וגדולי הדור מכל העדות תמכו בפעילותו. בכל שלב דאג שפעילותו כולה תעלה בקנה אחד עם ההלכה הצרופה. לא זע כמלוא נימה אם לא היה ברור לו דבר ההלכה.

■

בזהירותו כי רבה, דאג למחקר היקפי על השפעת הצום אצל תורמי כליה. המחקר חבך נקודות שונות בארץ, שדרש מבצע לגויסטי רחב היקף. המחקר כלל תורמים לצד בריאים של תרמו כליה (עדוין...), וכולם נכללו בקריטריונים ברורים שהוגדרו מראש. הבדיקות שלפני הצום נעשו במקומות יעודיים, ובכמה נקודות שתוכננו עמזו הכן עם צאת צום היום הקדוש עבודות לבדיקות דם. כשהמטרה להיות שנינים בעלי השפעה בערכי הדם, אם ישנם, בין תורמים לבין שאר האוכלוסייה הבריאה.

נכון להיום, זהו מחקר הראשון מסוגו בעולם שנעשה כשהוא מגובה ברופאים מתחילה ועד סוף, ובתייעוד רשמי. תוצאות המחקר נשמרו אצלו בקנאות, לדבריו, "משום שמחבורי ממתנים לשלב כלשהו, וכל עוד לא הניג, לא ראוי שאפרסמו".

המחקר הזה לא בא לעולם, אלא כדי לוודא שההחמרה הנהוגה מצד הרופאים בישראל מגובה בבדיקות — ומגובה הלכתית. רבנים נודעי שם ליוו את התהליך מריש ועד גמירא, וההוראה נותרה כפי שהוכרע מכבר על ידי גדולי ההלכה.

לפני כל חג ומועד, היה כותב ומעביר לתורמי הכליה כמשנה סדרה ובהירה, נקודות הנוגעות להם לאותו עיתוי, מהפן ההלכתי. בבהירותו פישט אף למי שאינו מן המומחים בהלכה את ההליכים שכולחן הערוך לפניו — כמה זה 'שיעור' ואיך מודדים, ופרטים נוספים שהיה שם לב אליהם.

■

זמן רב מעיתותיו נתון היה לביורוי הלכה עם רבנים ועם רופאים. הוא השתלל לנכס יחדיו רופאים מומחים ורבנים ידועים, על מנת שישלימו פרטים חשובים זה מול זה, בטרם נקבעת הלכה למעשה.

גם זו לטובה!

אם נגולל את מסכת חייהם של הרב הבר ז"ל והרבנית תברלחט"א — הרי שהיא רבת התפוכות. עליות ומורדות ידעו, אך המושג להתלונן, זה לא היה קיים אצלו. בימים הנוראים תשע"ח, עם בוקר, נעצר הרב הבר על ידי המשטרה בחשד (המופרך!) לסחר באיברים. החשד היה שהעמיתה בראשותו, העוסקת בתיווך השתלות איברים, מקדמת בתור

להשתלה — מי שחפצים ביקרם, הווה אומר: חולים שתרמו כסף עבור פעילות העמותה.

קשה להבין כיצד לא רעדה ידו של מגיש התביעה, כאשר ידע שהפעילות הזו היא קורש קדשים ומצילת חיים; קשה להבין כיצד לבו לא ניתר בעוצמה, כשניסה להמיט אסון על איש ישר דרך.

נדמה שהנשימה נעצרה עם היוודע דבר המעצר. אנשים לא ידעו את נפשם. והכל המתניו בקוצר רוח למה שיצא מזה. אלא שהרב הבר, נותר חזק ואיתן. הוא והרבנית איתו. הם לא נתנו לענינים לשבור את רוחם. על עצמם לא חשבו, האמינו בצדקת הדרך ובצדקתם. הבעיה שעמדה בפניהם כל הזמן, היא החולים שממתנים לקבל "מתנת חיים", בתרתי משמע. אם תיעצר הפעילות, מהיכן להם חיים? תוך כדי תהליך חישוב כיצד ינתן המענה בהמשך.

■

הגב' כהנא, שהפעמה את הלבבות בטורה 'יומן כליות' בחבורת 'קראט' של 'המודיע', שהפך בינתיים לספר רב מכר, מתארת בסערת נפש:

"מתוך הקושי האישי שלו עלה גבוה. לקח את נסיונו ומינף אותו אל השיא. תופעה מרגשת בכל קנה מידה. כי להתמודד עם נסיון, הרבה מתמודדים — אבל מתוכו להצמיח אילן יציב כל כך — זה מעבר לרגילות המוכרת. הרב באמת לא היה רגיל. בשביל משפחתנו ובשביל רבים, הוא היה מלאך הכליות".

היא משתפת באפיוורה מרטיטה: "לאחר השתלת הכליה, הגיעו בני הזוג הבר לבקר אותי ואת תורם הכליה. עוד אנשים באו לבקר, אלא שלא התרגשתי כמו מהביקור ההוא! זו תחושה שאינה מתוארת במילים, תחושה שמעבר למישוש חומרי. הרגשתי שזכיתי".

נשיאת חן לפני כל

הליכותיו בקודש היו מן המפורסמות. בני הישיבה אהדו אותו עד לאחד. ראה בכל אחד מהם כן, ונהנה לשמוע מהם ולהשמיע לאזונם דברי טעם.

בעמותת "מאמינים בדרך" מספרים: "המקרה ארע לפני שנים ארוכות. שוחחנו רבות טלפונית, אך לא נפגשנו. פעם אחת הגענו אל ביתו עם יהודי מדוכא מיטוריו — היה זה עוד בטרם היה לו משרד מסודר, וביתו היה משרדו. הוא קיבל אותנו במאור פנים יחודי, כמו היה ידינו משכבר. בהמשך נכנסנו לצעם הענין, וכעבור שעה של קורט רוח, קמנו מחווקים משכאבו. לפני שאנחנו האם מכירתו, והישיב בשלילה. מעולם לא ראינו.

משנכתחתי כן, הבנינו שהאיש הזה ראוי לכל הכבוד. התרגשתי. כל כך הרבה שיחות היו בינינו קודם לכן, ותמיד בסבלנות ובסבר פנים יפות. הנה כי כן, אין אצלו 'משחקי מילים'. זהו האיש בהתגלמותו!

משהודיתי בשמי, קרא כמתפעל וכמתנצל, ואנכי ניחמתי שהצליח להפגיש אותי באנושיות שלו מקרוב־קרוב".

הגב' כהנא: "נראה לי שמעבר לפועלו למען חולי הכליות היה בו משהו שגורם לתחושת נוחות לכל מי שהיה בסביבתו. בשל מצבי, יצא לנו שיתוח מספר פעמים ולפגשו אותו — תמיד שרתה הארת פנים עליו. עם חיוך אמיתי, עם מילים נוגעות. ראו שזה משהו פנימי, לא סתם כי צריך. התעניין בכנות במה שעובר עלינו, ולא כלל יחדיר כי כמו שאנחנו רגילים לשאול 'מה נשמע' ולהמשיך מבלי להמתין לתשובה. הארת פנים לכל יהודי בסבר פנים יפות כל כך. ועל אף שזמנו היה עמוס מאוד היה נותן לכל אחד תחושה של אינסוף זמן".

ממושגלים ואף מתורמים, שמענו משפט מעין זה שחזר על עצמו: "עם החיך הנצחי על פניו, תמיד מלה טובה היתה שגורה על פיו". חידוד תורני שנון או מלה מרככת. חן נסוך על פניו וליכיותיו.

הרב גבירה משוכנע: "אני בטוח שיוזמו סיפורים לרוב, ושימו לב שכולם יצינו את מאור הפנים שלו והאיכפתיות, כי זה היה באמת משהו מאד מיוחד אצלו".

הרב הבר היה מדבר עם כל אחד בגובה העיניים — ובשפה המתאימה. תורם כחולה, רב כרופא. מענין זה שמענו מכמה אנשים:

ר' י' מספר לנו: "כל אחד שהיה נזקק לרב הבר הרגיש שהוא מטפל אך ורק בו, ושזהו כל עולמו באותו רגע — ואכן כך היה. אבל כך היה בו זמנית לעשרות חולים ובני משפחתם, תורמים ובני משפחתם, אנשי צוות ופראי מבית חולים זה וממרכז השתלות אחר — כל אחד הרגיש באמת שהוא מטפל רק בו. שהוא יבן יחיד".

מחצה־חמוץ־חארוי רעהו, ר' שי: "ראית אדם מאיר פנים בכל מצב ובכל שעה, אדם צנוע וענוותן שעל אף היותו בעל מפעל חיים עצום ומפורסם — מעולם לא עלתה על דעתו האפשרות של התנשאות או הרגשה של 'מי עוד עושה למען עם ישראל כמני'. כל מעשיו כמנונים לשם שמים!"

סיפרו לנו מי שהכירו אותו משך השנים מהמעקבים במרפאה: "מעולם לא ביקש להכנס אל הרופא קודם. אנשים הציעו מרצונם — והוא סרב. יושב היה בחדר ההמתנה עם כולם, ממתין לתורו".

”וי, ארי, וי! על הרב הבר אתה שואל?” נאנח הרב מ’, אחד התורמים. ”כמה הוא עשה, כמה הוא הציל. מה שאני ראיתי אצלו – אני הצילתי את הגוף, אך הוא, הרב הבר, הציל את החולה ‘שלנו’ את הנפש ואת הגוף!” [איון הגדרה מרהימה ומרגשת! החולה ‘שלנו’... ק.ב.א.] מכרי המשפחה, העלו על נס את היותו ‘אבא’ במשרה מלאה, ובמלווה המובן. כזה הוא היה, ידע את הנדרש ממנו והצליח לחלק את יומו ואת עצמו, למען כל אחד יחוש הכי טוב שאפשר, כשהוא איתו.

”היה חודו של לחית, מבלי לבקש מאומה לעצמו”, מוסיפה הגב’ כהנא.

אישיות מחברת

לכל השתלה שברצועה ע” ארגון ‘מתנת חיים’ של הרב הבר – נדרשו עשרות שעות של עבודה. החל משיחות עם החולה בצעמו, אחר כך עם בני המשפחה הקרובים עם בני משפחתו או הוריתו של הזקוק לסיוע, נסיעות לבתי חולים ומכוני דיאליזה. כל זה נעשה ביחס אישי מלבב, מבין ומרגיע – ועם זאת יסודי ומעמיק, להיות מצוי בכל הפרטים. והו תהליך ‘רגיל’, אומר לנו ר’ י, מושתל ותיק. מפרטין: ”כל אדם שנוקד להשתלה היה הרב הבר מתייחס אליו כאל החולה הראשון והיחיד שפנה אליו, כאילו הוא כל עולמו עכשיו – אף שהיה באותה עת מסייע לעשרות חולים אחרים...”

קרה שבמפגש בין בני המשפחה עלו סערות נפש ורגישויות. דברים שצפים בין אחים, או בין הורים בשעת הדחק. הרב ידע לעקוף את זה בעדינות, ולהשכין את השלום עד מהרה. הוא לא נתן שדברים שכאלה ימנעו את ההשתלה המיוחלת.

לא כל השתלה היא ‘חלקה’, לא כל גוף מסוגל להגיע להשתלה, בשל מורכבות ענייני. לעתים עולות שאלות רגישות שאפופות את הנושא. בעבודתו השקיע מאמצים עבור כל פונה. לא אחת התמודד עם השאלות הקשות של אתיקה, ואנחנו לא ניכנס לזה. רק נזכיר כי באהבת הבריות שפעמנו בו, הוא דאג לכל אחד באשר הוא אדם – תושבי ישראל נהנו ממנו, בלא קשר לדתם. מבחינתו, יעשה מה שאמורים לעשות, על מנת להציל חיים.

■ בארגון ‘מאמינים בדרך’, יודעים לספר לנו על כמה מקרים שבהם היו חיובטים קשים – שעלו על שולחן מליכים, והיו שותפים לסוד העניינים. ‘כאישיות יחודית, הוא ראה עצמו אחראי להוציא את ההשתלה לפועל בעזרת ה’ ועל הצד היותר טוב, אלא שמבחינתו, ראש וראשון היתה השאלה, מה ההלכה אומרת במקרה הזה.

כשהרב הבר בחכמתו זיהה בעיה שעשויה לעמוד בפני התהליך, או כאשר נעדרה שאלה מיוחדת על הפרק, וחישב ומצא שאין צורך לערב את החולה או את התורם (בהתאמה לשאלה כמובן), או שהבין בכובד אחריותו שראוי שישאלו ישירות ממני שמקיף את הנושא – הריץ חיובטים ושאלות מוקשות לפי עזת וחוג התורם או החולה – לרוב, לאדמו”ר או לראש הישיבה.

לעתים היה פונה ומבקש את התעורבותם, באופן עקיף. מחקים שבהם היו חיובטים קשים – שעלו על שולחן מליכים, והיו שותפים לסוד העניינים. ‘כאישיות יחודית, הוא ראה עצמו אחראי להוציא את ההשתלה לפועל בעזרת ה’ ועל הצד היותר טוב, אלא שמבחינתו, ראש וראשון היתה השאלה, מה ההלכה אומרת במקרה הזה.

כשהרב הבר בחכמתו זיהה בעיה שעשויה לעמוד בפני התהליך, או כאשר נעדרה שאלה מיוחדת על הפרק, וחישב ומצא שאין צורך לערב את החולה או את התורם (בהתאמה לשאלה כמובן), או שהבין בכובד אחריותו שראוי שישאלו ישירות ממני שמקיף את הנושא – הריץ חיובטים ושאלות מוקשות לפי עזת וחוג התורם או החולה – לרוב, לאדמו”ר או לראש הישיבה.

לעתים היה פונה ומבקש את התעורבותם, באופן עקיף.”

משמח לבבות ומחזק

כל אחד, מושתל או תורם, חש כי הוא לו לאב ולאם – מחזק, מפעיד ומדרבן, שומע, מקשיב, ומעניק. חיים. תופעה מעניינת כשלעצמה התרחשה אל מול עינו בסיעתא דשמיא. אנשים טובי לב, טובי עין, שמעוניינים להציל חיים של אחרים שאינם מוכרים להם – היו מפצירים ברב הבר לא אחת: מתי יבוא לידי ואקיימנה?!

הם נרשמו אצלו, ועברו תהליך סינון, והיו נכונים לעשות זאת בכל רגע נתון.

היחס שלו לתורמי הכליה, עמד במעלה אחת מעל כולם. לידיו, בשבילים מגיע העולם ומלואו – וביקש לקבל למענם את הכל. תורן ראינו וזו הנתיב, שבים שמגיע תורם לבדיקות בבית חולים, מוצמד מטעם ‘מתנת חיים’ איש קשר שדואג לכל הביורוקרטיה שבניתיים, לקיצור תורים וכדומה. במקום אחד הנהיג חדר יחודי (VIP) עבור התורמים שאחר הניתוח. זה היה חלק מחזונו – ‘להגדיל תורה ולהאדיר’, היה אומר ברצינות גמורה, להקל על מי שעשו את הצעד האצילי יותר!

הוא ראה בהם את מצילי העולם, ולכל אחד היה גותן את מלוא היחס ומלווה הכבוד. בלבבו נצר להם הערכה אין קץ. הם הרי מסרו מעצמם לזולת, עולם מלא החיו, לאדם זר.

חדר טיפול דיאליזה

אומר ל’המדיע’, התורם ר’ א’: ”כולם אהבו אותו – לא חיפש תהילה, היה צנוע. עשה כל שביכולתו על מנת להביא תרומה לאבא. ומרגע שהוחלט שאני הוא שאזכה – והייתי אז אברך צעיר, ליווה אותי עד לרגע המיוחל – צמוד צמוד. על לב רעיתי, שהיה קשה עם ההחלטה, דיברה, הרבנית הבר תח” בשיתה נעימה ומסבירה, והתועלת היתה מרובה.

הרב הבר גרם לנו להבין מה רצוי לעשות, היה איכפת לו מהחיים של אבא – לא פחות מאיתנו. כמו הלך לו בחיים שאבא יעבור השתלה בהקדם.

הרב היה מסוג אנשים מון אחר. לא מוכר. בן אדם בסדר גודל כזה – יעונה לטלפון אישית, או חוזר מאוחר יותר, ללא כל גינוני כבוד. והיחס שלו כלפי? כמו למלך – מה כבר עשיתי, לתת לאבא שלי את הכליה שלי, להציל את החיים שלו, זו חובתי בעולמי – אבל הוא ראה בי את המלך של אבא. כזה הוא היה.”

מידותיו הנעלות חיברו בין עולמות. בעולם כמו שלנו, לא בכל מקום מתקבל יהודי חרדי בברכה. האיש הזה, הצליח באנושיות, בשלוה הנסוכה לו – להערים על כל מה ששומעים ברחוב. רופאים בעלי שם עולמי, בארץ ובעולם, הכירו באישיותו וקיבלו דבריו בסבר פנים מכחימות.

מראהו השחור, עם המגבעת והחליפה הארוכה – לא הלחין אותם. גם כשדרש מהם התאמה על פי אורח חייו של החולה או התורם, זה לא הקשה עליהם. הם נהגו לבצע בקשותיו, היה להם לעונג להכיר טובה לאיש המיוחד הזה. קידש את ה’ בחליכותיו. היה זה מחזה מרהיב, להוכיח כיצד מכבדים אותו אנשים מכל גוויי הקשת. הכל ראו בפעליו עבודת קודש, והוא מצידי הקרין מלאכת קודש בכל גינוני ללא כחל ושרק.

■ לחדר את גדלותו של הרב, ניתן במה לכמה מעשיות ששמענו מאנשים. הרב גבחרו מקבל את רשות הדיבור: ”אני ‘תורם כליה’, לא דרך ‘מתנת חיים’ אלא לפני שהיא הוקמה, אבל אנשים רבים מכירים אותי מהפן הזה של חיי, ופנו אלי בשאלות ובבקשת עזרה.

באישתוה מוצאי שבת לפני כמה שנים, התקשרו קרובי משפחה והזמינו עצמם להגיע אלינו בסוד. קצת מפתיע ומסקרן. בלב קינן חשש שזה סיפור של ‘שלום בית’ ואינו מומחה ב זאת.

בהגיעם, סיפרו שכליותיו של הבעל על סף קריסה, ובבית החולים דורשים שיתחיל תהליך הכנה לדיאליזה. אלא מאי, ברוך ה’ מדובר במשפחה עם ילדים בגילאי שידוכים. עד היום נשמרה החולשה שלו בין כתלי הבית, והם חוששים שה’סוד’ ידלף – מאחר שדיאליזה כבר אינה שיגרת חיים שאפשרי לשמור בסודיות, ולבניתיים הציבור יחשבו חשבונותיו, שזה סיפור משפחתי וכו’...

הרב הראשון ששאלנו: ”דיברתם עם מתנת חיים?”

”מה זה?” שאלו השניים. לעיניהם התקשרתי אל הרב הבר [נשימו לב, מבקש הרב חנוך, ‘הרב’ ו’הבר’ – אותן אותיות], והנחתי לפניו דברים לאשורם, כולל גונתים רפואיים שנדרשו לצורך הענין, ואז קבע באופן ברור: ”לפי מה שאני שומע ממך, לא הגענו לנקודה הקריטית הזו. שימלאו טפסים, ונתחיל להריץ את המכשצ”. האיש החולה

חדר ניתוח

חשש: ”ואם לא ימצא תורם? אם הכליות יקסרו לפני שהתהליך יגמר?”

תוך זמן קצר נערכה פגישת ‘מלווה מלכה’ עם כל אחיו ואחיותיו של החולה, כדי למיין מתוכם את המתאים. בדרך כלל, בתוך המשפחה זה יותר מוצלח. הרב הבר הגיע לפגישה, דיבר, הסביר, ביאר את הסיכונים והסיכויים, מבלי לשכנע ולאליץ.

אמנם איש מהם לא נמצא מתאים, אבל בהקדם נמצא ‘הצדיק’ מתוך מאגר ‘מתנת חיים’. התהליך עבר מהר, עוד בטרם נוקק לדיאליזה, והמושתל חזר לפעילות שוטפת ברוך ה’.”

ומעשיה נוספת מעולמם של חולים:

”חבר שלי, יהודי ריא שמים מטופל במשפחה גדולה ומכובדת, היה מושתל כליה כחמש עשרה שנים, ולפתע היא קרסה, וממש מהיום למחר נוקק לדיאליזה. תוך כמה חודשי דיאליזה, היה נראה האיש הזה מבוזר בעשרים שנה! הערתי את אוננו של החבר: ‘ימה עם מתנת חיים?’ הוא אמר ‘אני כבר זקן’, חשבתיו שהוא צוחק, אבל הוא היה רציני לגמרי – מה פתאום לתרום למי שכבר נושק את השישים שנה?

”חס ושלום, היסיתי את דבריו. לאחר שיחה עם הרב היקר, תוך שבועיים ישוב בני המשפחה שלו אצלנו ל’מלווה מלכה’ רבתי, בלי עין רעה, אחים ואחיות לרוב. בראש השולחן ישב הרב הבר [נחבל שלא צילמתי], והסביר בטוב טעם את המעלות, את החסרונות, את דעתם של חכמי התורה – והוותר זמן לשאלות. היה זה ערב מעניין, שממנו יצאו כולם לבדיקה, כדי למיין את המתאים.” ”אבא”, מפטיר הרב גבחרו, ”עוד שתי פגישות היו לרב הבר באותו מוצאי שבת [אני חושב שאחת מהן באשדוד], הצעתי לשלם את המונית והוא לא רצה. איש של הוולת בכל מהותו!”

■

ממשך הר’ י’ לטוות את קו החסד הזה:

נסיכות חיינו המשותפים כמושתלי כליה הביאו להכרתי את ר’ ישעיהו ז”ל. היה זה לפני כעשור, עת נכנסתי ל’מיעודין’ המתמודדים עם אגרנים בתחום הכליות. לאחר שעברתי השתלה מוצלחת ב”ה, בתרומתו האצילה של אחי ה”י, נכנסתי קצת להתעניינות בתחום, בכות ידידי ר’ יעקב הורונוציק ה”י, שהקים בידוק בעת הזה את ארגון ”מאמינים בדרך”, העוזר ומסייע בדרכים שונות למתמודדים בתחום, הן בתקופת המחלה לפני הצוות בטיפולי דיאליזה, הן במהלך הטיפולים, והן בעזרת ה’ בתקופת השתלה ולאחריה (– אנכי, בשעתו הארגון נפתח תחת ‘שמעיה’, ורק בהמשך החל בשמו הנוכחי. ק.ב.א).

בתקופה זו התחילה היכרות עם הרב הבר ז”ל. קשה לי מאוד לדבר עליו בלשונו עבר... דמעותיו וזולגות והמחנק עולה בגרוני כאשר אני נדרש להעלות זכרונות ממנו... ברבות הימים, כאשר נדרשתי לא אחת לסייע למכרים אשר התמודדו עם המחלה, הפנייה הראשונה שנעשתה בכל מקרה היתה לרב הבר. אי לאתאר את הפשטות שבה היה עונה לטלפון, שומע את הפרטים, אומר שנראה מה אפשר לעשות! – וסמךו ונראה החל להפעיל את הקשרים שטווה בעמל רב במשך שנים.

הייתי עד לכמה מקרים שטרח ובא למפגש שאורגן בערים אחרות כדי לשכנע אנשים לתרום כליה, אף שמספר המשתתפים לא היה כמצופה.

במפגש שאירגנתי בזמנו בעיר מסרימה, שאינה עיר מגוריו של הרב הבר, היו אמורים להשתתף כ־30 איש, כאשר בסופו של דבר – כששתיים לפני המפגש – התברר שיבואו רק כ־5 אנשים. התקשרתי להודיע לו על דחיית המפגש לזמן אחר, שיוכלו לבוא יותר אנשים, והוא אומר: ”גם אם יש אדם אחד – אני בא!” והוא אכן הגיע במסירות נפש – רק בשביל הסיכוי של הצלת חיים”. כי בהצלת חיים, לא רגע קובע, ואין אפשרות להמתין שידומנו יותר אנשים...

”יותר מהאנשים שחבים לרב הבר את חייהם מבחינה גשמית, חבים לו כל האלפים שהכירו אותו ואת פעליו, ומעשיו הכבירים גורמים להם להיות יהודים טובים יותר מדי יום ביומו, וללכת בדרכיו ובהנהגותיו הנעלות”, אומרים אנשי שחזו.

מי יתן, ויהא למליץ יושר בעד בני משפחתו היקרים, בעד החולים ובעד כלל ישראל. והולואו נשכיל לקחת קצת מהרצון של הלב הגדול להטיב, להיעיל ולעזור.

■ ■ ■

תודות:

להרבנית הדגולה מרת הבר שתחי’, שנשאה עימו בעול, מתחילה ועד בכלל וניאותה לספר ל’המדיע’ דברים בצעם מי ‘השבעה’, כאשר המטרה לא אחת היא: ששיצברו ימצא נוחם וחיוקן כשעה קשה זו. ■ כמו גם, נודה לאנשים, משלושת צידי המתוס – תורמי כליות, מושתלים, ומטופלי דיאליזה – ומכרים, שהעניקו לנו מעט מדרכו של הרב. יישר כוחם! ■ תודתנו לארגון ”מאמינים בדרך” – סיוע והכוונה לחליל כליות ולמושתלים, שהחומר לכתבה זו זוכו בידם.

החיבור של הרב הבר לאנשים

הרבנית הבר תבדלחט"א מתייחסת לעובדה, שרבים מתייחסים לאסון שארע למשפחתה, כאל אסון אישי שלהם ■ מיוחד ל'המודיע'

אכן כן. אנשים התחברו אליו בצורה שלא תאמן. כמה שנים מפני הרב ז"ל מהבחינה? לפני 14 שנה התגלתה אי ספיקת כליות, ואת ההשתלה עבר לפני 12 שנה, בחודש טבת. הכליה שלו תפקדה ב"ה מאד יפה. שמר עליה מכל משמר.

מאד היה זהיר בעניני הרפואה. גם עכשיו, מאד השתדל לשמור ולהקפיד במה שצריך. זה משהו שממני, מה שקרה כאן. נגזר עליו בראש השנה, ולא משנה איך נקרא לזה — תאונת דרכים, שבץ מוחי, דום לב או קורונה — ההגדרה לא משנה. כך היה כתוב מלפניו, הרב ישיעיהו הבר — ראש חדרש אייר תש"פ...

אין חבוש מתיר עצמו... איך זכה להשתלה בעצמו? ידד קרוב וטוב תרם לו אז כליה. נכון. עוד בטרם היתה לזה מודעות. עד היום, היהודי הזה חפץ בעילום שמו.

כולנו שמענו על 'פינחס' הצעיר, חברו ל'טיופלי הדיאליזה', שהחשיפת פטירתו במרם נמצאה לו כליה מתאימה — החדש 'פנעל' זמין הכלל.

אבא של פינחס התקשר ואמר: "ברגע שנודע לי על הפטירה, הרגשתי חסר אונים כמו אותם רגעים שפינחס נפטר. חשתי שוב את השכול". הנחמה של ההורים הללו היתה מתנת חיים של הרב הבר; כשהתארח בשבתות שאורגנו על ידי "מתנת חיים" לתורמי הכליה, והיה אומר שם, שהנשמה של פינחס רוקדת מאושרת עם כל השתלה. ברוח הימים — אפשר לומר, אמר לנו פעם האבא: "נעשה אדם נאמר כעבורך", נחמתי היא לראות את בני האדם שנעשים באותה השראה של פינחס. המלאכים היוצאים ומעלים זכויות עד לשמים.

פתאום קם אדם בבוקר ומחליט להיות איש ציבורי. איך קיבלתם בבית כזה דבר אבא מרביץ תורה, באות 'מחליט' מקצוע?

זהו, הוא לא החליף כלום. נשאר בן תורה בכל הרמ"ח והשטי"ח, עם הלבוש כולו, החיצוני והפנימי. השעות בשיבה, עליהן הקפיד בכל כוחו. היו בחורים שראו אותו והעריצו את מעשיו, וביקשו לתרום כליה. אמר להם: רוצים לתרום כליה — אדרבא! 'ותלמוד תורה כנגד כולם', השקיעו בלמוד, וזה מה שיתן את הזכות לחולים ולבריאים. רש"ב אהרן, גמרא אחת — כנגד הכל! האמת, בהתחלה היה לו קשה, זה הזיק לו, ונועץ בגדולי התורה, שהכריעו לו, כי 'זהו מלאכת קודש שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, ולכן בכחתי'. אחר יום שלם של עיסוקים, של סיבובים בבתי חולים, או טלפונים ושיחות ארוכות, היה שב הביתה מהישיבה, מסיים את עניניו כאב וכבעל וירושב ללמוד. ב"כ וחצי היה לומד עד ארבע... אלו היו שעות הלימוד שלו, השעות הללו היו הדעות חיו — כך התבטא.

הוא היה איש של עקרונות — כשהיה צורך להתעסק עם גיוס כספים לפעילות, מי שתורם לתורה לא יקח ממנו. תתרום לתורה, אין מעבר לתורה. התורה היתה נשמת חיו.

פתע הילדים קיבלו אבא נפוק. מה הם אמרו על זה...?

מאד מעניין. אחרי שהגיע הביתה מכל העיסוקים, ברגע אחד — היה משנה פיו. 'כרגע אני מאה אחוז בעל ואבא, כשהיה עם הוריו בכיבוד הורים גדול — מאה אחוז בן. זה היה המבחן האמיתי שלו, בבית, במשפחה הקרובה. היה יושב עם הילדים להכנת שיעורי בית. אבא, מחשבותיו לולות הלכו רחוק. לעתים כשהיו עבודות מיוחדות בבית הספר, הכין כמה סוגי עבודות — אחת לבתו, ואחרות ליתומות או מי שבנסיבות הקיימות אביהן לא יכול לעזור להן.

שמענו על ילד קטן מבית הכנסת שבכה כששמע שנפטר — וכי מה יש לו לככות? מתברר שהרב הבר נשכב בשביל הילדים מחמת לשולחנות והספסלים לאסוף עבורם את הסוכריות שנפלו, באופורין... האדם הגדול נמדר באנשים קטנים.

צאו וראו מה אומרות הבריות עליו. הנהגים בכו עליו. כל אחד מהם היה שואל לשלומי, דורש בשלום בני המשפחה, וזכר את כולם.

היי הרב הבר לא דוד מקשה אחת של דבש. מה היה הסוד שלו, באמצעותו הצליחתם לעבור ולהתמודד?

זו הצוואה שגם השאיר לי: "אין עוד מלבדך". כשבאו לעצור אותו — עודדני וביקש: 'תזכיר, יסורים זה שחר, אל תבעטי ביסורים. אז מה אם יש קצת בזיונות, גדולי עולם אהבו את הבזיונות. זוהי זכות עבורנו'. מאז החתונה, בשלבים שונים של החיים, אימץ לעצמו את דברי הנצי"ב מוולאז'ין. רגיל להתרכז ב'אין עוד מלבדך'. זה לא החוקר, זה לא האיש ההוא או זה — האלוקים אתי!

איש אמנה לגמרי, זה נתן לו ולי את הכוח! בבית היינו עוסקים הרבה ב"אמונה ובטחון" מאת ה'חזון איש' ז"ע. בסוכה שלנו, אין כמעט קישוטים, דבר אחד תלוי שם באופן: קטעים מאגרות החזון איש, שמחזקים.

היה חסיד אמיתי: צהלנו על פניו, ואבלו בלבו. גם עתה, ההרגשה היא שהוא קורא ואומר: זה מה שה' רוצה. הבה נלך עם האמונה עד הסוף.

מה היה הקסם עמו הצליח להתחבר עם הרופאים והצוות, ובעצם מנעו האוכלוסיה בישראל?

אתמול עשו כמה מהצוות הרפואי שיחת ועידה. הם הגדירו אותו כך — היתה לו אינטליגנציה רגשית גבוהה, אחד בדור. ומעבר לזה שהיה אדם חרדי שהכיר מונחים רפואיים.

הוא ידע להלך בין בני אדם, עם המון חמלה, דאגה לזולת. האח הראשי במחלקת השתלות בבילינסון סיפר, שהיה לעתים מתקשר בלילה, תדאג לגברת פלונית לכרית, היא מותשת, קשה לה. ולאיש אלמוני תסדר חדר אחר. לא רק לחרדים, לכל אחד. לפי מה שהוא הרגיש שצריך. יש שפה אחת שכולם מכירים, שפה בין לאומית — שפת הלב. ואת זה קלטו כולם — יחד עם זה שהעריכו אותו על כך שלא זו מעקרונותיו.

בזמנים של הסתה, היו רואים אותו ולכם התרחק. אחד הרופאים הבכירים אמר אתמול — הוא קרב אותי למורשת שלנו, למסורת היהודית. ראיתי את הפנים הפיות של הציבור החרדי. טוב הלב והאדם שבו הקרין. היהודי שבו, היה אמיתי.

עדיין זכורים הימים הנוראים שמלפני שילוש שנים, צעתי הורדני כי הוא נעצר בעיון עבודה על חוק. עם ישראל כולו דאג והתפלל. כיצד הוא יוכל את זה. איך בבית התמודדות עם התקופה הקשה?

מבחינתי, באותו רגע נפלו השמים. הפצתני בו שיסגור את מתנת חיים. לא מוכנה שירוק עלינו בליסטראת — אין לנו חיים — ויש ששטופלים עלינו עלילות? ביקשתי ממנו כל כך, אז הלכנו להוועץ. בסופו של דבר הכריע הוא — אם נסגור את זה, על חשבון מי זה יהיה? הרי זה מחכה וזו מחכה, איך נעשה להם את זה. היו רגעים קשים, אבל הוא היה נחוש — "צריכים לעבור את הגל ולהמשיך. ברור לי כי מעו יצא מתוך". לפני 8 חודשים, תרם כליה אחד מבכירי המדינה שנחשף בשעתו לחיק. התרשם מהחומר וגם מהנושא — והחליט לתרום כליה. דוקא מתוך המעצר הוא נחשף לפעילות, לאישיות — ונדבק!...

באותו יום, התבטא בפני ואמר: 'זהו יום מאושר, הנה דוקא מתוך הכאב ההוא — זכה עוד יהודי להשתלה! היינו מעוניינים לשמוע כיצד הגיבו על כך בקהילה הרפואית — האמינו בו או התחמקו?'

מעטפת של חום מכל הציבורים, והקהילה הרפואית כולה — באמון מלא, גם בפומבי. אף החוקרים מהר מאד גילו את ההזדויות של האיש, את התום שבתוכו.

אחד מהם מסר לו פתק להתפלל עליו ביום כיפור... אבא, שכונס את בית הכנסת ביום כיפור — והוא הרי נחשב במעצרו והיה מוגבל, אמר למתפללים ברוח טובה: הנה, יש לכם היום "עביריין מהדר" להתפלל עמו.

והנעלים הגדולים — חולים רבים ממנהיגי עיריין להשתלה. רבים מהם נשארו עיריין. מה התובנות שלכם להמשיך, אם כבר חשבתם על כך ותוכלו לשתף, בהקשר למפעלו המבורך.

קודם כל, בעזרת ה' אנחנו ממשיכים את זה. איך וכיצד, נתייעץ וננבש עמדה בהמשך. אך מה שאנחנו יודעים, שאת מפעל החיים שלו נמשיך. קיבלנו מהגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בקשה כזו, ועוד רבנים שתומכים ומעודדים — לצד אנשי הרפואה.

מעניין, שלאחרונה שח לאחד מאנשי סודו: אתה יודע למה אני מערב אותה כל כך, למרות זמנה שאינו פנוי, שאם חלילה יקרה לי משהו — שתדע היא מה עושים. בהלוויה, שהיתה בעקבות המצב מונעת משתתפים פזיות — אך מרובת משתתפים בפועל, נשמעו מסרים משמח של הרבנית הבר תחי' במיוחד מהדהד הקמנו: כולם ייחלו והתפללו שיקום מחליי בבראות שלמה וימשיך בעבודת הקודש — ובכל אופן, ה' רצה אחרת. כי לפעמים אבא יכול להיות ילידים שלו: לא! מרטיט. זו עבודת מידות מיוחדת.

יש לכם מסרים להעביר לציבור הקוראים, ולציבור המתייסרים, שמא מתוך התמודדותכם — ילמדו אף הם?

בתקופה שהיה עכשיו חולה, תלמידים לא רצו לעשות צעדים בלעדיו. אנשים רבים היו תלויים אך ורק בו, מכל מיני כיוונים, כמי שעסק בשלום בית, וכמי שעסק בתחומים האחרים והידועים. לפתע אנשים אומרים 'לא יכולים להמשיך'. אין לאן. זה הבהיל אותי.

נדמה לי שזה המסר שהעבירו לנו כאן משמים: אל תהיו תלויים באדם מסוים, אלא בה' יתברך. נסענו פעם מחו"ל לארץ, המטוס היטלטל נוראות, בסיום הטיסה ניגש אליו יהודי שסיפר לו, כי תמיד הוא מפחד מטיסות, הוא נוטל כדור הרגעה — "בטיסה הפעם הייתי רגוע לגמרי. כי היית כאן! אם אתה כאן, כלום לא יקרה לנו".

אז כרגע המטוס האיש שלנו נפל, אבל זה מה שרוצים מאיתנו — אל תבטחו בנדיבים. אלא "נגמול עלי אמו", תלות רק עליו, כי הוא רחום וממנו תוצאות חיים, כולל הרב הבר, וכולל "מתנת חיים". נכון שהיה אדם שהכיל המון, אבל התלות — רק בה' יתברך.

ומשהו נוסף: הברטנורא בפרקי אבות אומר, כל שרוד הבריות נוחה הימנו, כל מי שאהוב למטה בידוע שאהוב למעלה. אכן, הכל הרגישו שהיה נפש נקי וצדיק.

כשהיינו מעירים לו, "עסקני ציבור לא מתנהגים ככה — הטלפון שלהם לא גלוי לכל ובכל שעה. יומם ולילה... רצוי להחליף מספר ולהיות מסוי". פחדתי מקרינה... או בכלל מעצמו, שהיה לו קצת מנוחה, סרב בתוקף: "אני אסגור? אם בן אדם מתקשר סימן שהוא צריך אותי, ולא אהיה עמו בשעת דחק?"

הוא לא סגר את הטלפון, לא סגר את הדלת בבית אף פעם לאנשים, הוא לא סגר את הלב. עלה לשמים, ויש לו פתחון פה — אבא, לא סגרתי אני — אנא פתח שערי שמים.

כתוב 'זיעמוד פינחס ורפאל ותעצר המגפה', אנחנו מייחלים שיתן ה' מתנת חיים לעולם, בזכות כל הצדיקים שנפטרו עכשיו, ובזכותו.

כשאמא לוקחת מהתינוק שלה את הסוכריה, הוא יאמר לה: אמא, גזלת לי את האוצר; והיא תענה לו: ילד שלי, אתה חושב שזה אוצר, ואני מרגישה שהייתי חייבת לקחת.

כך אנו חשים שה' אומר לנו: הוא היה אוצר כלי חמדה, אבל אחם תנוקות, אני מבין שצריך אותו לידי. אבא שלכם יודע מה שהוא עושה.

גם אם זה כואב ברובד האיש, יהי שמו מבורך.

מנחמים, במתבקש בתקופה זו, אינם מניעים אל הבית, על אף שלבם דוחף אותם ודורש לעשות זאת, מסתפקים בטלפונים. והמלפונים בבית המשפחה, קורסים מעומם. כל המי ומי מתקשר לנחם, לעודד, ולאהר שיחה איתם — מתעודדים, מתנחמים. גבורות אמונה של יהודים, שכבר בהלוויה הגיעה לביטוי, והתעצמה מיום אל יום גם בשביעה. אנשים התקשרו שבורים — וסיימו מנחמים.

תודה רבה על הדברים. זה מן הסתם יחזק את הציבור. בעל הנחמות ינחמכם, ויפא לשברכם, ויאמר די לצרותינו!